

gazdagon kell őket fiatal korukban táplálni. De minthogy az így tartott növendék-marhák azután sokkal korábban is kifejlődnek mind testileg, mind ivarilag; ennél fogva aránylag korábban is kell tenyésztésre használni, mint a szűkebb tartású tehát lassabban is fejlődő fiatal állatokat.

A korábbi párosítás által az így kezelt fiatal marhák termékenysége és bővebb tejelése biztosítva lesz; a mi nem volna, elérhető, ha az efféle marhák csak később termékenyítettnek. Hogy azonban a kielégítő tejhaszon oly marháknál, melyek a leirt módon több nemzedéken át tartattak és tápláltattak, egyenlő jó mértékben meg nem marad, elhallgatni szinte nem szabad. *)

A mindig egyformán gazdag tartás, túlnyomóan zsir- és zsirtképző alkatrészekkel, tartós istállózás mellett — továbbá oly eszköz, mely a korai és magas hizékonyságot fogja a marháknál előidézni.

Hol végre többféle haszonvétel azonagy marha falkától egyenlő mértékben czéloztatik, ott a leirt takarmányzási és tartási utak közül természetesen egy középeket kell követni; egyoldalú eljárás mellett az óhajtott közös célok semmi esetre sem lennének elérhetőek.

S. P.

Közlemények a tiszafáról.

A t. olvasók emlékezni fognak a tiszafáról e lapok 3-ik számában irt közleményre; ezt a „Hazánk és Külföld“ czimű lap f. évi 13. számában átvevén az által Pados János és Bedő Albert urak részéről egy kis eszmecserét idézett elő, melyet mi is mint a tiszafáról hozott első közleményünkkel kapcsolatban álló észrevételeket nem tartunk érdektelennek, a nevezett lap idei 15. és 22-ik számai után, közölni.

Szerk.

Még egyszer Magyarország méregfájáról.

A „Hazánk s Külföld“ 13-dik számában „Magyarország méregfája“ név alatt ismertetett fa nem az ugy nevezett tiszafa. Az igazi tiszafa, németül: Theissholz, Tharbaum, Veszprém-megyében, a sz. gáli határban két különböző ponton található, keletről délnek nyuló hegyoldalokon.

*) Avatosunk ezen állításának indokolásával adósunk maradt.

Volt szerencsém meszebről jött erdész és kertész uraknak a hely színén bemutatni ezen fanemet, kik is azon szándékkal látogatták meg vidékünket, hogy ezen ritka fát, különösen Magyarhonban tenyésztés alá szeretnék venni; történtek is kísérletek az ültetésekkel más vidékeken, de eredmény nélkül; csakis egyetlen egy helyet tudok, hol néhány példány még tengődik, pedig a gyöke körül lévő földdel a helyszínén mindjárt egy és kétakós hordókba ültettettek át, az elszállítás idejéig, hogy annál biztosabban és sértetlenül maradjanak a csemetefák, azonban csak a zirczi apátságánál lévő szakavatott kertész urnak sikerült néhány példányt megtartani, de ezek is korántsem bírnak oly életteljes örökzöld színnel és lombokkal, mint nálunk; ott hat év alatt nem nőttek akkorát, mint nálunk egy év alatt. Ezen fa különben is igen lassan nő, és élél 4—500 évig.

A tiszafának külső kérge sötétbarnás, szennyesvörös; alatta levő husos része fehéres, s lila rózsaszint játszik; a héja alatt fehér színe van, belseje pedig sötétbarnás veres.

A mi méregtartalmát illeti, ez csakugyan keskeny, hosszú, zöld s hegyes leveleiben rejlik. Ezt bizonyítja, hogy régibb korban gyógyszerül használták „Folia (Summitates) Taxi“ név alatt, és még leveleinek kivonatját is használták „Extractum foliorum Taxi“ nevezettel. Különösen említve van használata a női bajoknak egy neménél és a veszettségnél.

Ezen fa el kezd márcziusban virágozni ápril közepéig; virága halaványsárgás és szennyes piros, alakja igen hasonlít a Szentgyörgy (Georgina?) virágához; gyümölese tojásdadalaku, karmazsinpiros, bőru, belseje húsos és bő mennyiségű nyulós, ragadós nedvet tartalmaz, kellemetes édeses ízű; többektől hallottam, hogy gyermekek ettek belőle és semmi bajok sem lett. Selle azonban azt állítja, hogy látott esetet, hogy megevése után a gyermek pár óra eltöltével halálos vonaglásban volt, Ferey ellenben azt mondja, hogy legfőlebb hasmenést okozott. Annyi bizonyos, hogy azon növénycsoportokhoz sorozzák a régibb vegyészek és orvosok, melyek csakugyan mérgesek.

Az állatokra nézve mily veszélyes? Itt a tapasztalás azt bizonyítja, hogy eset nem adta elő magát, mikép ló evett volna a tiszafa leveleiből, s hogy így elpusztult volna, pedig körünkben már századokon át ismerős ezen fa, és figyelemmel kísérték káros hatását.

Ellenben voltak esetek, hogy a vidékről vásárlott szarvasmarhák, a mint a közös legelőre kihajtottak és a fa zöld, tühegyű leveléből ettek, valamint juhok is mind áldozatul estek; de mi több, nálunk

igen gyakori eset az, hogy fiatal hajtásai a házakhoz hozatnak, és ha ezek elhullott leveleit a házi szárnyas állatok megették, mind rakásra döglöttek, minék már magam is voltam szemtanuja. Az emberre nézve mily hatása van? nem mondhatom, 1-ször azért, mert nincs rá eset és még csak hirben sem maradt fén, hogy valaha körünkben ember áldozatul esett volna e fa méregtartalmának, holott már magam is 16 év folytán figyelemmel kísérem e fát, s 2-szor, mert ismerek családokat, hol csutorát készítenek s használnak fájából, és mindekkorig káros hatását nem tanusította; tudok többeket, kik mint kedves pipaszárat használják, és azoktól sem hallottam semmi panaszt, hogy valami különös érzéstől lennének meglepetve.

Az 1862-dik év folytán értesítettek, hogy az országos erdészeti elnök, Eszterházy herezeg, gróf Pálffy urak és mások határunkon meg fognak jelenni, az erdőben egy keveset körül nézni, és tudomásul vettem azt is, hogy ohajtják e nevezetes és ritka fát a hely színén megnézni. Nékem jutott a szerencse ez urakkal a hely színére kimenem, hol más urak és erdőtisztek is számosan jelentek meg, de a fát egyik sem ismerte fel, bár irás után mindegyik tudta formáját és nevét. A tiszafa igen hasonlít az ugynevezett gyalogfenyőhöz.

Fájdalom, hogy kevés kiméletet tanusítunk e ritka fa iránt, pedig alig hiszem, hogy az országban csak három helyen is tenyésznek, kivéve Erdélyországot, hol néhány szép példányt volt szerencsém látni, olyat, melyről nálunk fogalom sincs; de ennek fő oka az, hogy későn-korán pusztittatik és vagdaltatik; télen azért, mivel midig zöld és a szemnek kedves, minden mulatótermet ezzel szoknak feldiszíteni; másrészt botoknak, ostornyélnek, pipaszáaraknak vagdalják le; nyáron pedig csupán azon ellenszenvből pusztítják a marhákat őrző cselédek, mert veszélyes és mérges az állatokra nézve, pedig még nem történt, hogy a helyben bármely fölnevekedett állat evett volna e fa leveleiből.

Ha netán ezen fának szorosabb megvizsgálása szőnyegre kerülne, igen szívesen szolgállok néhány természeti darabbal, úgy levelével, valamint ágaival, s annak idejében érett gyümölcsével is *)

Pados János.

Magyarország méregfája, a tiszafa.

A „Hazánk“ ez idei 15-dik számában a „Magyarország méregfájáról“ megjelent czikk bevezetésében a t. közlő ur ezeket írja: „A

*) Szerkesztőségünk igen szívesen fogadná ezeknek beküldését, annál inkább, mert szeretnők azokat a helyben székelő természettudomány társulatnak is bemutatni s az illető darabokat aztán muzeumunk természeti osztályába juttatni.

(Hazánk. Szerk.)

Hazánk s külföld 13. sz-ban „Magyarország méregfája“ név alatt ismertetett fa nem az ugynevezett tiszafa. Az igazi tiszafa, németül: Theiszholz, Tharbaum *) Veszprémmegyében, a sz gáli határon két különböző ponton található.“ Ez állítás azért hangzik különösen, mert azon értelme van, hogy nem az a tiszafa, melyet e lapok 13-ik száma szerint a latinok *taxus baccata*-nak neveznek, hanem az, melyet közlő németül Theiszholznak ír. Ezt egyébiránt csupán ártatlan tévedésnek tartjuk, a terminológiát illetőleg, megjegyezvén még, hogy mi képesek volnánk a tiszafának eddig hallott és olvasott legalább 20-ra menő német nevét kiírni, de a Theisz-holzt maig soha sem hallottuk, s hogy az — ha már meg volt említve, inkább Theiszbaum-nak lett volna írható — mint olyan, mely hazai németeink által használt, s melyet többen sok valószínűséggel onnan is származtatnak, hogy Gömörmege Tiszolez (németül Theiszholz) nevű községe határában régebben egész tiszafa-erdő területek voltak.

Ha a t. olvasónak figyelmét talán elkerülte volna, szükségesek véljük fölemlíteni, hogy Erdődi ur az „Erdészeti- és Gazdászati lapokból“ a Hazánk 13. számában átvett cikkében a tiszafát, ha szabad e kifejezéssel élnünk, — csupán költői oldaláról ismerteti, mit valószínűleg azért tesz, hogy általa mint figyelmet megragadóbbal, az érdekelteket az ismeret előmozdítása érdekében adatok közlésére serkentse; a „Magyarország méregfája“ nevét pedig, például a Borneo és Jáva-szigetek méregfája ötletéből, átvitt értelemben teljes joggal használhatta azon növényre, melyet régibb és újabb botánikusok mérges tulajdonságokkal bírónak jelzenek, s melyet a magyarok közönségesen tiszafának, vagy tiszaternyőnek, a latinok pedig *taxus baccata*-nak hívnak.

A t. közlő ur már idézett bevezető sorai után az olvasó azon gondolatra jöhet, hogy ha Magyarország méregfája nem a tiszafa, akkor egy másik lesz az, vagy pedig azt fogja az író bebizonyítani, hogy a tiszafa nem mérges; azonban sem az egyik, sem a másik nem történik, hanem ellenkezőleg, közlő ur is azt igazolja, hogy a tiszafa bizony mérges.

A t. közlő ur a tiszafának növénytani ismertetésébe is belébo-csátkozott s bár elhisszük, hogy a sz.-gáli határon lévő fák csakugyan a tiszafák családjához tartoznak, de azért mégis kimondjuk, hogy közleményéből nehezen ismerhetné meg bárki is a tiszafát. A tisz-

*) Valószínűleg sajtóhiba Thaxbaum helyett.

fának kérge alatt nincs husos része, de van, a mi minden fánál megvan, a háncs, ez pedig nem husos, hanem rostos. Azt sem lett volna szabad úgy általában kimondani, hogy a tiszafa virága sárga, mert ezt akkor lehetett volna megengedni és annak, ki habár mükedvelésből is ír a tiszafáról, de még azt is írta volna, hogy annak gyümölcsét nem látta, de miután t. közlő ur a gyümölcs látást is igazolja, így kissé különösnek látszik, hogy az írt 16 évi figyelemmel kísérés alatt gyümölcsöt ugyan látott, de az azt feltételező zöld virágot nem látta; mert jó lesz vala tudni, hogy a tiszafa virágai kétlakiak, azaz hogy a régi kifejezéssel éljünk, külön fán vannak a himvirágok és külön fán a nővirágok, helyesebben írva: egyik fán csak a porodás virágok nyílnak, míg a gyümölcsöt a termésvirágu fák adják. Ha a t. tudósító ur a gyümölcstről említést nem tesz vala, akkor egyszerűen azt gondoljuk, hogy a sz.-gáli határon csupán porodás-virágu tiszafák vannak, de miután a termésvirágnak lételet is igazolja, így közleménye s az abból vehetett ismeret kiegészítéséül a fennebbiek után ide írjuk, hogy általában s a sz.-gáli határon is nem csak sárga, de zöldvirágu tiszafák is vannak.

Az pedig, hogy a tiszafa gyümölcsének belseje húsos és bőmennyiségű ragadós nedvet tartalmaz, fordítva áll; mert a tiszafa gyümölcsének külseje húsos és belseje álsontár, azaz keménymagu, mely magot a húsos burok nem zárja egészen körül, mint pl. a cseresznyénél, hanem csak részben s belőle a kemény mag feketén ki látszik. Az ügy érdekében egyébiránt részünkről is igen ohajtanók, hogy a t. közlő ur a tisztelt szerkesztőség felhívását teljesitené s az ígért mutatókat megküldené.

A mi a tiszafának az egyik vagy másik állatra való mérgeességét vagy ártalmatlanságát illeti, erre nézve azt mondjuk, hogy az, mit Erdődi ur elmondott, a külföldi irodalomban tett e szakbeli nyilatkozatokkal teljesen összhangzó, s hogy annak hatása a mindig tekintetbe veendő különféle viszonyok szerint, valamint az állatoknak nem csak természeti, de hihetőleg több esetben egyéni sajátásaiktól is függőleg, helylyel-közzel egymástól eltérő lehet.

Egy van még, mit hallgatással nem mellőzhetünk. Közlő ur azt írja, hogy a szt.-gáli fákat 1862-ben számos erdőtiszt látta, de egyik sem ismerte fel. Miután a látogatók közt az „Erdészeti-egylet“ akkori elnökét és alelnökét is említi, hajlandók vagyunk hinni, hogy az akkor történt, midőn 1863-ban az Erdészeti-egylet közgyűlése Veszprémben volt, miért a tudósítás kételyre adhat okot; mert hogy azon

számos erdőtiszt között, kik akkor ott voltak s kik közül többen elismert kitünő képzettségű és faismerettel bíró egyének, egy sem akadt volna, ki a tiszafát felismerje, ez olyan borzasztó bók, melyet senki sem hihet el, a ki tudja, hogy a tiszafa jellege annyira pregnans, hogy a ki életében azt egyszer látta, másodszor igen könnyen felismeri; már pedig azon urak — ha egyebütt nem — de botanikus kertekben bizonyára látták. A mi pedig a tiszafának a gyalogfenyőhöz való hasonlítását illeti, erre mellőzve egyebet, csupán azt jegyezzük meg, hogy annak levélzete a gyalogfenyőhöz bizony távolról sem hasonlít, de alakja és állásánál fogva igen is inkább a jegenyefenyőéhez.

A hazai irodalomban kitűnően ismert Erdődi ur közleményei nem szorulnak ugyan semminemű igazolgatásokra, de miután a t. tudósító ur iratából nem lehet kivenni, hogy voltaképen mi volt czélja, s mivel az az első közleménynek alapját a legelső pár sorban is egyenesen megtagadja, ezért s azon okból is, mert nem valószínűtlen, hogy a „Hazánk“ illető közleménye a sokfelé igénybe vett tudós figyelmét tán elkerülheti s mert a netaláni hallgatás miatt a t. olvasók azon gondolatra jöhetnének, hogy a tiszafa a 13. számban mégis csak balul lehetett ismertetve, ezért jónak véltük részünkről is közleni, hogy mindaz, a mi a tiszafáról a 13. számban mondva van, a régiebb és újabb botanikusok tudósításaival teljesen megegyez, hogy hazai növénytudósainak véleményével azonos, hogy azokat maga a közlő ur is nagy részben igazolja, hogy mindaz a honunkban közönségesen tiszafa, vagy ternyő-tiszafa neve alatt ismeretes fáról mondható, miért azt átvitt értelemben „Magyarország méreg fájának“ is nevezhetni, nem feledve egyébiránt azt, mit Erdődi ur is közleménye végén felemlit: „lehet, hogy a fa mérge csak melegebb égálg alatt fejlődik oly hathatóssá, s hogy azt hegyeink hűvös árnyában csak szeretve ápolni van okunk“

Bedő Albert.

A televény (korhany, humus) és annak befolyása a növények táplálkozása s diszlésére.

A növények táplálkozásáról irt czikkünkben megigérvén, hogy a televényről, mint egyik lényeges és nagyjelentőségű talajalkatrésről szinte némelyeket közölni fogunk: ezennel megkísértjük — mellőzve minden mélyebb behatolást — a televényről csak annyit elmondani, mennyit róla minden okszerű erdésznek s gazdának tudnia kell.

A televénynek Thaer, számos természettudós és vélők a gaz-